

Legény Péter

MELLETTES ÉRTELEMBEN

Nagy László költő grafikáiról

Megunthatatlan gondolat, mert bizsergető lelemény, hogy kifejezéseink mögött a mélyben, vagy a magasban, valahol az anyag és a forma, illetve a közvetlenül érthető tartalom túl, nagy titokban ott lebeghet egy másik tartalom, másféle értelem, másféle realitás is. Nem közönséges, nem könnyen érthető realitás, de annál fantasztikusabb, annál művészebb, minél rejtőzködőbb, minél inkább csak át-süt az anyagon, átdereng a formán, és mintegy önmeghaladásra készíti a közönséges tartalmat. Ennek a fölöttes tartalomnak csupán egyik esete a szürreális, másik esete az irracionális, harmadik esete az abszurd, és van egy olyan esete is, aminek megannyi külön neve van, ahányszor csak citálni akarja valaki. E negyedik eset a mellettes értelem, időtlen név, mint jelöltje, azaz: idő előtti, mert ami ilyen, az nem fölötté vagy alatta, hanem mellette van az időben létezőnek, pontosabban olyan, mintha mellette lenne. Az értelem mellett egy másik értelem, a forma mellett egy másik forma, mintha minden legalább kétszer lenne, és nem ugyanúgy lenne kétszer, hanem egyszer így, máskor meg amúgy. Az időtlen is majdnem szürreális, de nem az, mert rendszerint megnevezhető és sokszor úgy tűnik, mintha maga lenne az igazi valóság. Idő és időtlenség, ébrenlét és álom, valóság és illúzió keveredése, gyakori helycseréje: értelmünk legidőtlenebb képessége vagy állapota, helyzete vagy szüleménye (nehéz eldönteni, hogy miye).

A szürreális folytonosan körvonalazódik, de sohasem konkretizálódik. Az irracionális kikerüli az értelmezés összes lehetőségét. Az abszurd logikusan halad, bár soha nem jut sehova, mégis mintha folytonosan közelebb kerülne céljához. A mellettes tartalom konkrétan megragadható, ábrázolható képen, szóban, lehet róla értekezni, sőt, sok minden elmondható róla. A műalkotás szempontjából azonban mindegy, hogy (a mű) miféle fölöttes tartalom kifejezésére születik, mert mindenféle fölöttes tartalmat csakis úgy hordozhat, ha médiummá válik. A médium különleges képességekkel, különös formákkal, olykor észveszejtő struktúrával kell hogy rendelkezzen. A művésznek direkt törekednie kell az alakítás során, hogy művét médiummá kreálja. Ezért nem csak költi vagy rajzolja, nem csak kántálja, festi vagy faragja a darabot, hanem annak minden porcikáját művészileg kitalálja, elszerkeszti az összefüggéseket, hogy a konkrét értelem mellett a mű szinte minden molekulájánál nyitott legyen, hátha éppen ott áramlik be a fölöttes tartalom. A formaelemek és a kompozíció szabad alakítása így nem csupán lehetősége, hanem kötelessége is a fölöttes tartalmat kifejezni szándékozó művésznek. Mindez most azért jutott eszembe, mert a napokban láttam Nagy László rajzait, rézkarcait. Nagy László 1946-tól az Iparművészeti Főiskola grafikus szakán kezdte meg tanulmányait. 1947-ben átiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára – innen ered Kondor Bélával való barátsága. 1948-ban úgy határozott, hogy költő lesz, s ezzel beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarára magyar–szociológia-filozófia szakra.

Kondor Bélával való barátsága, Szécsi Margittal való házassága, költészete, rajzai, rézmetszetei, képei, szóval egész életműve – a szó legtágabb értelmében – a bensőséges racionalitás nyitott szövődése, nemegyszer szürreális képeket, különös formákat, bizarr alakokat, s majdnem mindig a mellettes értelemnek is helyet adó kompozíciókat teremtett. Nagy László rendkívül érdekes és értékes színfoltja a 20. századi magyar kultúrának – több szó is eshetne róla. Ha majd lesz olyan szakkifejezés, hogy szocreálkori költő vagy festő, vagy másféle művész és művészet, akkor Nagy Lászlót feltétlenül e szocreálkori nemzedék egyik legjobb mellettes értelmű alkotójának nevezhetjük. Miként az alföldi iskola festői a szocreálkori időkben, vagy ugyanakkor Kondor Béla, és sorolhatnám a neveket hosszasan, szóval Nagy László is, valamiféle „harmadik utas” (vagy negyedik utas, vagy ki tudja, hányadik utas) művészettel próbálkozott. A tényleges realitást, az ideológiailag meghatározott létkövetelményt, a népit és az urbánust, az egyszerűen érthetőt és a szürreálist, a nyilvánvalót és a rejtőzködőt, a közvetlent és a felettes

tartalmút egyszerre, egyetlen formaegészben igyekezett élénk állítani. Ez esetben talán elfogadható, ha irodalmi példát hozok (rajzaiból, karcaiból bemutatott darabok mellett), a szállóigévé vált kis költeményének néhány sorát: „Lángot ki / lehel deres / ágra? / Ki feszül föl / a / szivárványra? / [...] / S ki viszi át / fogában tartva...” – mert e kérdések világos tartalmán túl ott bóklásznak a felesleges, vagyis a mellettes tartalmak: a fagyos világ (nem épp hízelgő szocreál kép, vagyis rémkép), a lánglehetőz osztályidegen, a fölfeszített, s a szivárvány, mint égi jel, szóval csupa mellettes, nem szürreális, hanem nagyon is realitást követelő tartalom. Nagy László költészetének, rajzainak és karcainak hangulatát, formavilágát, egészen bensőséges lényegét próbálom most szavakkal fölvezetni – valószínűleg ügyetlenül, bocsássák meg nekem.

Ha nagyon szigorú esztétikai ítéletalkotással értékelném képzőművészeti munkásságát, az író-portréit ígéretes tanulmányoknak kellene mondanom. Festményeit, karcait szakszerűen megcsinált iparosmunkának nevezhetném – még szerencse, hogy a képvers a költészetben afféle kellék, mint táblaképen a szövegszalag vagy épületen a fiatorony. Ha képverset rajzol a költő (ha sok kis fiatorony áll a nagytorony körül) az érdekes színfolt, de nem bír önálló értékkel. Miként a szövegszalag se önálló műfaj, a fiatorony sem az, talán a képvers sem tekinthető önálló műfajnak, esetleg „sui generis” szövegszalagnak. A képvers a költő játékos kedvét mutatja, de nem a szerint ítélik meg művészetét. Lehet, tán vad összehasonlításnak tűnik, hogy hirtelenjében Kassák Lajos jutott eszembe, aki jobb költő volt, mint képzőművész, még ha ezt vitatják is sokan, de Nagy László esetében vitathatatlan a megállapítás: költő volt, nem képzőművész, s ha rajzolt, akkor is írt, a mellettes tartalmak sajátos eseteit vetette papírra, magát a reményt, hogy van a közönséges világon túl egy másik világ. A konkrét értelmén túl egy teljesebb értelem, civilizációnk végtelenje mellett ott van a kultúra, az anyag és a forma fölött lebeg a szellem, s azon a bizonyos túlsó parton minden megvan tökéletesen, sőt, jobban, szebben, igazabb módon. Nagy László idealista volt egy végtelenül cinikus és materiális világban.

En még voltam kisdobos, nekem szerkesztett újságot, engem is megpróbált ránevelni a mellettes értelmű ideákra – csak nem sikerült. Tisztelem őt, bár nem hiszek a fölöttes tartalmakban, a mellettes értelmeiben, engem nem varázsol el a szürrealizmus, nem hökkent az abszurd. Az egyszerű, józan logikában hiszek, a világos kifejezések radikális tartalmában. Ezt tartom bölcsességnek. De bevallom: szórakoztat a fölöttes tartalmak sokféle változata, ha éppen olyan hangulatom van, szívesen röpködök együtt Kondor vagy Nagy László képzeletével, miként megbámulom az ezernyi fiatornyot, kiböngészem a szövegszalagok ákombákomait, s elmerengek egy férfifej formájú költeményen is. Ez talán lelkelem rokkos része vagy romantikus része, vagy az illegalitásban konspiráló része, az én valahányadik utas művészet-szeretetem. A mindenevők egykedvű nyugalomával falom a műfajokat, a stílusokat, s közben azon töprengök, hogy mennyire dekadens lettem. Azon kapom magam, hogy ha kell, hát átviszem én azt a bizonyos szerelmet a túlsó partra – csak az a baj, hogy nem látom a túlpartot, így hiába ajánlkozok, hiába érzek magamban erőt és képességet a nagy feladatra. Ó, balga romantika, ó, elaggott lelemény, mely már-már kínosan unalmas szentimentalizmussá torzult az idők során. A szép múlt megbecsülése is olykor csak halottmosdatás, mert élő hagyományként már semmink nincs: túlsó part sincs, és szerelem sincs sehol. Csak dolgok (könyvek és kiállítótermek) vannak, megható törekvések, és a közönség részéről tökéletes érdektelenség.

Itt a vége, fuss el véle. És ez mindaddig így lesz, amíg meg nem halunk? Járjon már valaki utána.